

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Manifest voor een echt kennisbeleid

Dietz, A.J.

Citation

Dietz, A. J. (2011). Manifest voor een echt kennisbeleid. *Vice Versa*, 45(3), 16-19. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/33284>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/33284>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Tekst Ton Dietz
 Beeld Leonard Kluitse

Al jaren zijn we op zoek naar een hervorming van het kennisbeleid waar de ontwikkelingssector echt iets aan heeft. Hoogleraar Ton Dietz, directeur van het Afrika-Studiecentrum, schreef een manifest met vijf concrete verbeterpunten. Een noodkreet in historisch perspectief.

MANIFEST VOOR EEN ECHT KENNISBELEID

Op 18 februari 2011 werd afscheid genomen van DPRN, het Development Policy Review Network. Dat gebeurde op het hoogtepunt van DPRN, zo werd gezegd. DPRN was een poging om de Nederlandse wetenschap, het beleid en de praktijk op het terrein van ontwikkelingssamenwerking (OS) dichter bij elkaar te brengen. Toen DPRN ontstond, in 2002, werd het kennislandschap rondom OS-beleid als een woestijn ervaren. Tussen beleidsmakers onderling, maar ook tussen hen en vertegenwoordigers van het bedrijfsleven, de wetenschap en de ngo-sector waren hier en daar wel persoonlijke contacten, maar er was geen enkel overzicht en geen enkele synergie. Terugdenkend aan die periode overheersen begrippen als isolement, vermijdingsgedrag, gebrek aan dialoog, gebrek aan kwaliteit. In de geschiedbeleving herinneren velen zich de woorden van een nukkige, pedante en arrogante minister van OS, Eveline Herfkens, die tijdens een CERES-conferentie meende te moeten opmerken dat ze geen Nederlandse kennis nodig had: 'Als we al kennis nodig hebben halen we die wel bij de Wereldbank.' Ze voegde daar toen vilein aan toe: 'Als Nederlandse wetenschappers naar mijn ministerie komen is dat alleen om te worden gevoederd.'

In die jaren waren medewerkers van de onderzoeksafdeling van datzelfde ministerie ervan overtuigd dat van al het kennissgeld liefst geen cent in Nederland terecht moest komen: het was bedoeld voor de capaciteitsopbouw in 'het Zuiden'. Anderen meenden dat er toch meer dan voldoende kennis voorhanden was en dat het vooral zaak was om de bestaande kennis te oogsten en toe te passen. Het kostte de grootste moeite, zo herinner ik me (ik zat toen net in het bestuur van WOTRO, het onderdeel van de Nederlandse organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek NWO dat gericht is op 'onderzoek voor ontwikkeling') om voor het bestaande partnerschap met WOTRO financiering voor een nieuwe ronde

te krijgen. Er was groot wantrouwen bij het ministerie of al die Nederlandse wetenschappers en hun zuidelijke partners niet gewoon mooi weer speelden met OS-geld, zonder zich iets aan te trekken van wensen en verwachtingen vanuit het ministerie.

JALOEZERS OP DE BRITTEN

Veel Nederlandse wetenschappers keken ondertussen met een mengeling van jaloezie en wantrouwen naar de manier waarop in Groot-Brittannië een heel netwerk van kennisdelende instituties was opgebouwd rondom mondiale vraagstukken, met het Directorate for International Development (DfID), het Overseas Development Institute (ODI), het International Institute for Environment and Development (IIED) en Oxfam UK als belangrijkste partners. De Britten waren erin geslaagd om kennismarktleiders te worden waar het ging om de *livelihoods approach*, participatieve benaderingen en de *rights-based approach*. Vergeleken daarbij was het in Nederland koud. De wetenschappelijke wereld, beleidsmakers en allerlei praktijkmensen stonden er met de rug naar elkaar, in een extreem versplinterd kennislandschap en met heel weinig middelen om een brug naar elkaar te bouwen.

Binnen de onderzoeksschool CERES waren we er in de jaren negentig met enige moeite in geslaagd om veel relevante wetenschappelijke instituten op het terrein van internationale vraagstukken te bundelen en om er een hele nuttige PhD-training te organiseren, waaraan ook veel beginnende wetenschappers uit Afrika, Azië en Latijns-Amerika meededen. Maar er waren niet veel contacten met de 'sector'. Rob van den Berg was in 2002 extern lid van het bestuur van CERES en ook directeur van IDB, de

UIT DE NETWERKEN KWAMEN INTERESSANTE INITIATIEVEN VOORT, MAAR ER WERD VOORAL HEEL VEEL GEPRAAT

inspectiedienst van het ministerie van Buitenlandse Zaken. Hij vond, net als Henk Molenaar, toen werkzaam bij de onderzoeksafdeling van datzelfde ministerie, Paul Hoebink (Nijmegen) en ikzelf (toen directeur van CERES), dat het genoeg was geweest. Er zou een netwerk moeten komen van wetenschappers, beleidsmakers en praktijkmensen in Nederland die zich met mondiale vraagstukken bezighielden. Later zouden de Vlamingen daarbij komen en 'praktijk' werd gaandeweg steeds breder opgevat: niet alleen de ngo-wereld, maar ook het bedrijfsleven en de media.

DE BRUGGENBOUWERS

Op datzelfde moment was er in en rondom WOTRO een felle discussie gaande over de manier waarop daar vorm gegeven zou moeten worden aan 'transdisciplinariteit': kennisontwikkeling die niet alleen vakgebieden met elkaar zou moeten verbinden maar ook kennis van binnen en van buiten de academische wereld en dat niet alleen in 'Noord' maar ook in en met 'Zuid'. Die discussie werd beslecht in het voordeel van de bruggenbouwers. Een beetje tot mijn verbazing werden zowel de DPRN-initiatieven als de WOTRO-plannen generoos gefinancierd door het ministerie: voorlopig nog apart van elkaar. Het aantreden van een minder geboorneerde minister van OS, Agnes van Ardenne, hielp daarbij, evenals het feit dat de hoogste ambtenaar van het Directoraat-Generaal Internationale Samenwerking (DGIS), Rob de Vos, de noodzaak van een beter kennisbeleid hoger op de agenda had gezet. De leiding van DPRN was inmiddels overgenomen door Jan Donner, hoogste baas bij het Koninklijk Instituut voor de Tropen.

De noodzaak tot het vinden van bredere verbindingen werd in die periode breder gevoeld en voor we het wisten

werd DPRN onderdeel van het nieuwe Worldconnectors-initiatief (www.worldconnectors.nl), samen met NCDO en de Society for International Development. Met Ruud Lubbers aan het hoofd (en later Herman Wijffels en Sylvia Borren) werden prominente Nederlanders met verschillende achtergronden uitgedaagd om regelmatig met elkaar van gedachten te wisselen over de belangrijkste wereldvraagstukken, goed voorbereid en goed gefaciliteerd door NCDO en Wereld-in-Woorden. Op voorspraak van DPRN werd het niet een twintigste-eeuws gezelschap maar kwamen er ook veel opvallende jongeren aan het woord en kwam ook het hele scala aan hedendaagse communicatiemiddelen voorbij.

Uit de eerste ervaringen groeide bovendien een initiatief om vanuit Nederland een toonaangevend Engelstalig medium te starten met zowel een blad als een interactieve website: dat werden *The Broker* en www.thebrokeronline.eu. De tweede fase van DPRN en ook *The Broker* konden ondergebracht worden bij WOTRO en opnieuw kwam het ministerie van Buitenlandse Zaken met een generoos financieering. Daar was inmiddels Bert Koenders aangetreden als minister van OS en er waren alom grote verwachtingen, door hem mede gevoed door de 'Schokland-akkoorden'. Het Ministerie zelf nam initiatieven om zogenaamde IS-Academies te starten, waarbij een groep ambtenaren samen met een groep wetenschappers (later: kenniswerkers) een thema gingen aanpakken. In het kader van de IS-Academies konden ook ambtenaren van Buitenlandse Zaken promoveren (Dirk-Jan Koch!) of zelfs hoogleraar worden. En wat later werd er ook gewerkt aan een embryonale structuur van kennisambtenaren: kenniscoördinatoren bij sommige afdelingen, zoals Wijnand van den IJssel bij de milieuafdeling, Roel van der Veen voor het ministerie als geheel, Rolf Visser ('baasje kennis') voor het DGIS en

wat later Maarten Brouwer als ambassadeur voor OS, met kenniscoördinatie in zijn pakket. En er werd begonnen met kennisnetwerken. Dat was allemaal veelbelovend en er kwamen ook enkele interessante initiatieven uit voort. Maar er werd vooral heel veel gepraat.

Als onderdeel van het Medefinancieringsstelsel werd van de gefinancierde ngo's verwacht dat ze ook aan kennisbeleid deden. Vooral Hivos ging daar ver in, met een eigen kennisbeleid dat ook stevig werd gefinancierd en gefaciliteerd. Je zag op kennisbijeenkomsten gaandeweg ook steeds meer vertegenwoordigers uit het bedrijfsleven; oud-topmensen die hun tomeloze energie nu wilden inzetten voor een betere voedselvoorziening (Hans Eenhoorn is een goed voorbeeld), een beter financieel stelsel (Herman Mulder) of een duurzamer samenleving (Herman Wijffels). Ook de directeur van FMO (Nanno Kleiterp) en van het Nederlands African Business Council (Bob van der Bijl) kwam ik ineens overal tegen. En in hun kielzog vele anderen.

Vervolgens was er ook nog het rapport van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR). In haar veelgeprezen boek *Minder pretentie, meer ambitie* presenteerde de WRR een schets voor een nieuw beleid voor mondiale vraagstukken vanuit Nederland en stelde dat minstens 6 procent van het budget voor internationale zaken aan kennisstrategieën en beleidstheorie zou moeten worden besteed, een veelvoud van wat tot dan toe in de sector gebruikelijk was.

HET LEEK ZO MOOI

Kortom: eind 2010 leek de kloof gedicht en waren er een hoop bruggen gebouwd. DPRN was altijd bedoeld geweest als een tijdelijk initiatief en begin 2010 besloten we dat de doelen bereikt waren en dat we onszelf zouden opheffen.

En zo geschiedde. Wat opgebouwd was leek allemaal heel mooi. Maar wie goed kijkt ziet een chaos, een toren van Babel, gebouwd op drijfzand. Nu, een paar maanden verder, is het hele bouwwerk in elkaar aan het storten. In de basisbrief van de nieuw aangetreden staatssecretaris Ben Knapen van november 2010 staat zelfs rechttoe rechtaan dat veel van de WRR-aanbevelingen zullen worden opgevolgd, maar niet die over het opbouwen van een NLAI, en over kennis is men vaag. In de overheidsreactie op het WRR-rapport (een stuk van 21 januari 2011) staat: 'Een nieuwe inputdoelstelling – de Raad stelt voor 6 procent van het ODA budget te besteden aan kennis en onderzoek – acht de regering echter niet wenselijk.' Weg hoogtepunt. En wat ik nu allemaal zie gebeuren op het ministerie op kennisgebied (ondanks veel mooie woorden in de recente Focusbrief van 18 maart 2011 over 'verdere professionalisering', 'opbouw van kennis', 'deskundigheid versterken' en 'sterkere banden met kennisinstellingen') wekt bij mij grote ergernis.

Op de afscheidsbijeenkomst van DPRN op 18 februari schetste ik hoe volgens mij de kennisstrategie rondom mondiale vraagstukken eruit zou moeten zien (of beter: hoe het er al lang had moeten uitzien). Ik onderscheid vijf cirkels:

1. In kennisintensieve organisaties op het terrein van internationale vraagstukken (het ministerie van Buitenlandse Zaken bijvoorbeeld, maar ook grotere ngo's en bedrijven) is een kennisgericht personeelsbeleid nodig, waarbij rapportage (en ook 'monitoring en evaluatie') systematisch gekoppeld wordt aan de 'lerende organisatie' en waarbij expliciet tijd wordt vrijgemaakt voor collegiale advisering (*peer assists* heet dat, leerde ik onlangs) en beoordeling (*peer reviews*) en voor het formateren van kennisproductie, inclusief een beleid van sabbatsverloven en *practitioner's PhDs*. Het houdt ook in dat kennisactiviteiten een groter prestige krijgen en dat alle medewerkers mede beoordeeld worden op de wijze waarop ze bijdragen aan kennis en aan de lerende organisatie. Vooral aan de top moet daar dan natuurlijk ook het goede voorbeeld worden gegeven.

2. Elk van de kennisintensieve eenheden zou een vaste groep *sparring partners* moeten hebben, met een kennismakelaar als organisator. Dat zou een voortzetting moeten zijn van wat experimenteel is begonnen binnen het ministerie van Buitenlandse Zaken als zogenaamde IS-Academies: uitwisselingsnetwerken waarbij een eenheid daar gekoppeld is aan een groep experts uit andere delen van de samenleving en samen kennisactiviteiten onderneemt. Deze vorm is zowel relevant in Nederland als rondom ambassades en vestigingen van ngo's (bijvoorbeeld ook SNV) en bedrijven in het buitenland. En waar dat relevant is kunnen die twee kringen, in Nederland en in het buitenland, elkaar versterken.

3. Op een aantal terreinen van beleidsnadruk, bijvoorbeeld de vier speerpunten van Ben Knapen (veiligheid en rechtsorde, voedselzekerheid, water, seksuele en reproductieve gezondheid en rechten), maar bijvoorbeeld ook duurzaamheid/energie/klimaat, tropische bossen, urbanisatie en migratie, armoedevermindering/emancipatiebevordering) zouden kennisplatforms moeten worden gevormd, waarbij innovatieve mensen uit relevante ministeries, wetenschap, bedrijfsleven, media en civiele sector elkaar informeren op goed voorbereide en goed gerapporteerde conferentiedagen, deels met buitenlandse gasten. Het doel moet zijn: beter

leren van al die ervaringen die voortdurend worden opgedaan: 'longitudinaal leren'. Dat zou je moeten laten coördineren door een Nederlandse versie van het Overseas Development Institute (ODI, zie www.odi.org.uk) en wat mij betreft is dat een bundeling van wat we in Nederland al in huis hebben: NWO-WOTRO, NCDO/KIT, PSO, SID, wellicht gekoppeld aan de denktanks van relevante Nederlandse ngo's, van SNV en van bedrijven(koepels). De discussie vooraf en achteraf zou moeten worden gefaciliteerd op de interactieve website van *The Broker*. Er kan onderzoek worden uitgezet (zoals WOTRO dat doet, met goede verbindingen tussen 'Noord' en 'Zuid' en tussen 'academie' en andere kennisorganisaties; www.nwo.nl/wotro) en er kunnen andere, korter durende kennisverbindingen worden georganiseerd (zoals DPRN dat deed; zie www.dprn.nl; www.global-connections.nl). Deze Nederlandse ODI zou zelfstandig moeten kunnen functioneren, met een eigen budget. Wat mij betreft krijgt deze Nederlandse ODI ook als taak om onafhankelijk evaluatieonderzoek te doen. Dan zijn we ook van het huidige IOB af, want die is niet onafhankelijk genoeg van het beleid-van-de-dag. Wat ook zou moeten gebeuren, is dat de Nederlandse ODI alle kennisvererving die met Nederlands geld wordt gefinancierd bij allerlei multilaterale instellingen (onder andere de Wereldbank), bij internationale kenniscentra en ngo's en in het verlengde van bedrijfslevenprogramma's goed terugkoppelt naar de relevante lerende organisaties binnen Nederland.

4. Het Nederlandse OS-beleid zet nu in op vijftien landen (dat zijn er tien in Afrika en vijf in Azië). Daar is voor een deel al heel veel ervaring opgedaan en heel veel versnipperde kennis voorhanden, alleen is die beroerd gedocumenteerd. Het zou goed zijn als er voor elk van die landen digitale informatie tot stand komt waarbij systematisch alles wat Nederland heeft gedaan en gaat doen in die partnerlanden wordt vastgelegd en gemakkelijk op te zoeken is. Het betreft dan de vele activiteiten van de bilaterale, multilaterale en civielatere ontwikkelingssamenwerking waaraan Nederland bijdraagt (en dat betreft ook SNV, dat mijns inziens al een embryonale vorm is van NLAD, waar het WRR-rapport een lans voor brak, zonder overigens SNV te noemen). Maar het betreft ook de activiteiten van andere ministeries, van kennisinstellingen en van bedrijven. De Nederlandse regio-instituten (bijvoorbeeld het Afrika-Studiecentrum voor de Afrikaanse landen; het KITLV voor Indonesië; het IIAS voor Bangladesh, en Clingendael voor Afghanistan, Jemen en de Palestijnse Gebieden) kunnen daar een rol in spelen en het geheel zou (opnieuw) gecoördineerd moeten worden door die Nederlandse ODI – en als ik helemaal ga dagdromen: zou het een idee zijn om dit in Europees verband te gaan doen, te beginnen samen met België?

Rondom elk van de relevante Nederlandse ambassades in die focuslanden komt op die manier een kennisrapportage-netwerk tot stand, dat transparant is voor gebruikers in Nederland, in de landen zelf en voor wie er verder belangstelling voor heeft. Landenkennis en ontwikkelings- en investeringsrapportages worden dan veel beter gekoppeld. En op plekken waar Nederland langdurig en zichtbaar actief is kan eindelijk begonnen worden met een systematisch opgezette panel-onderzoeksmethodiek, waarbij je over een lange termijn kunt gaan volgen wat er aan verandering tot stand komt en waarom. En je kunt dat koppelen aan door de bevolking zelf ondernomen participatieve geschiedschrijving,

bijvoorbeeld door gebruik te maken van de padev-methode (zie www.padev.nl).

5. En daarnaast hebben we in Nederland een chaos aan kennisinstellingen die allemaal op een wat andere manier aan onafhankelijk onderzoek doen en ook allemaal proberen om de generieke fondsverlening door het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen aan te vullen met allerlei extra opdrachtfinancieringen en subsidies, ook vanuit de ontwikkelingspotten. Ik hoor aanzwellende geluiden over een clustering van Nederlandse universiteiten en ik

WIE GOED KIJKT ZIET EEN TOREN VAN BABEL DIE GEBOUWD IS OP DRIJFZAND

word betrokken bij discussies over 'focus en massa' om een favoriete, al wat oudere term te gebruiken. Het zou zo maar kunnen dat er dan een intensievere samenwerking tot stand kan gaan komen van kennisinstellingen die zich met internationale vraagstukken en 'mondiale publieke goederen' bezighouden. Ik kan me daarbij een taakverdeling voorstellen. Ten eerste gaat een Oost-Nederlands cluster (Groningen, Twente, Wageningen) zich vooral toeleggen op mondiale kennis over energie en voedselzekerheid. Een Amsterdams cluster doet dit vooral op 'gezondheid en ontwikkeling' en op urbanisatievraagstukken, een LDDR-cluster (Leiden, Den Haag, Delft en Rotterdam) op *area and global studies* (als combinatie van sociale wetenschappen en humaniora), *global justice* en water. En tot slot een Utrechts-Zuidelijk cluster op duurzaamheid, klimaat en technische innovatie, en als Nijmegen daarbij hoort ook op onderzoek naar de civiele sector.

KAALSLAG OF REALISATIE

Ik ben bang dat er allemaal weinig van terecht zal gaan komen. Het gebrek aan kennisbeleid van het ministerie van Buitenlandse Zaken en het gedogen van een steeds verder toegenomen chaos aan kennisinstellingen door het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap leidt nu tot een dreigende kaalslag, ook al door de misplaatste gedachte dat je het Nederlandse kennisbeleid over OS en over *global public goods* kunt stoeien op afgedwongen internationale aanbesteding. Terwijl het met een goede regie toch mogelijk moet zijn om de rijkdom aan opgebouwde mondiale kennis-tradities in Nederland zo te bundelen dat Nederland de speler van formaat kan zijn die het gezien zijn internationale prestige en netwerken eigenlijk al lang had moeten zijn. ■

Ton Dietz is directeur van het Afrika-Studiecentrum in Leiden en was lid van de Stuurgroep (Task Force) van DPRN vanaf de oprichting in 2003 tot de opheffing in 2011.